

Rafael Patxot, l'arxiver de núvols

per Pere Guixà

Rafael Patxot i Jubert. El savi, el mecenes, el patriota

Josep Massot i Muntaner
«Biblioteca Serra d'Or», 472,
Publicacions de l'Abadia de
Montserrat, Barcelona, 2014.

Explicava al final de la seva vida Rafael Patxot i Jubert (Sant Feliu de Guíxols, 1872 - Ginebra, 1964) que, en lloc d'haver impulsat la feina dels altres, més li hauria plagut tractar d'exercir les seves facultats, haver seguit el seu propi camí. I afegia que la seva vida era malaguanyada, i que potser el motiu havien estat les tragèdies que havia patit (sobretot la mort de les seves tres filles i el fet d'haver hagut de marxar a l'exili el 1936) i una independència moral que sempre li havia fluixejat. És molt possible, qui ho sap, que tothom tingui en el darrer moment de la vida unes opinions semblants, una menysvaloració d'aquesta mena, i la sensació global que el camí que hem traçat no ha estat ben bé aquell que hauríem d'haver fet.

Aquesta biografia de Josep Massot i Muntaner és una reconstrucció

diametralment oposada a aquests pensaments decandits, cloròtics, que expressava Patxot en les seves memòries *Adéu Catalunya. Guaitant enrera* (Ginebra, 1952). Es tracta d'una feina de reconstrucció de qui va ser «savi, mecenes, patriota», com diu el subtítol. Fa l'efecte que la valoració positiva de la nostra vida mai no vindrà del balanç propi, sinó de l'opinió dels altres. I, en aquest cas, el perfil de Patxot, que ha rebut força homenatges en aquests cinquanta anys des de la seva mort, en surt ben afavorit.

Si Patxot pensava que havia d'haver enrobustit la seva obra personal, sembla que anava errat. Avui potser ja no hi estem tan acostumats, però la figura del mecenes, del promotor, que aporta diners i entusiasme, per mitjà d'institucions i fundacions, és necessària en un sistema cultural ambiciós. Patxot respon complidament a aquest patró.

Quan parlava de la seva obra personal, es referia al camp de l'astronomia i particularment al de la meteorologia, en què va arribar a ser una figura cabdal. Format a París, a Londres i a Cambridge, amb llargues estades a Suïssa, va patrocinar diversos atles d'abast universal, en les llengües principals, i va escriure primordialment els llibres *Meteorologia catalana* (1908) i *Pluviometria catalana* (1912). A Sant Feliu de Guíxols, la seva vila natal, va construir un observatori meteorològic que va funcionar des del 1896 fins al 1911 (i va col·laborar àmpliament, cedint molt de material, en la construcció de l'observatori de Sant Jeroni, a Montserrat). L'observatori inicial de Sant Feliu va lliurar bona part del material a la Societat Astronòmica de Barcelona, i el nou observatori de Patxot va acabar a la Universitat de Barcelona, on encara és actualment. La seva gran obra

pel que fa a l'astronomia és l'arxiu de milers de fotos sobre núvols, una col·lecció de referència internacional molt avançada a la seva època.

La feina de mecenes, Patxot la va començar de manera exponencial el 1912, quan va traslladar-se a Barcelona, després de tancar la fàbrica familiar de taps de suro de Sant Feliu de Guíxols i rebre una herència ingent. L'Institut d'Estudis Catalans, l'Acadèmia de Bones Lletres, la Biblioteca de Catalunya, el Centre Excursionista de Catalunya, l'Ateneu Barcelonès, l'Orfeó Català... La biografia present analitza la gran majoria de projectes als quals va donar suport.

L'estudi tracta de manera detallada de la relació de Patxot amb Montserrat. La participació en la susdita construcció de l'observatori es mostra fil per randa (és norma general de la biografia la citació minuciosa de fonts i, tothora, la metodologia acurada, pulcríssima). La relació de mecenatge de Patxot també va manifestar-se en un concurs de pintura («Montserrat vist pels artistes catalans»), que va sufragar: el Premi Montserrat Patxot i Rabell. Bibliòfil refinat i inquiet, ja que els seus interessos també eren literaris, va estar subscript a la *Bíblia de Montserrat* del pare Bonaventura Ubach.

Però el gran lligam amb Montserrat, espai que la família Patxot va freqüentar força, a pesar de les males comunicacions de l'època amb Sant Feliu de Guíxols, és la cessió al monestir de l'immens arxiu de l'Obra del Cançoner Popular de Catalunya. El lliurament van fer-lo els seus descendents el 1991. L'Obra del Cançoner contenia també les obres premiades als concursos del Llegendari Popular Català, moltes carpetes de tema folklòric recollides per Marià Aguiló i per Rossend Serra i Pagès, i altre material relacionat amb les importants empreses de la Funda-

ció Concepció Rabell i Cibils i de la Institució Patxot. En anys successius, s'hi afegiren nous complements i fins i tot s'hi va fer arribar un bon nombre de llibres de la biblioteca personal de Patxot, en la qual hi havia encara material molt important de l'Obra del Cançoner Popular, a més d'edicions –sovint de bibliòfil– patrocinades per ell. Massot i Muntaner és el conservador de tot aquest llegat. El deure de gratitud de Montserrat cap a Patxot i els seus néts és enorme. Els documents hi són adequadament catalogats i a disposició dels investigadors.

A banda de la relació amb Montserrat, la biografia analitza zelosament l'actuació de Patxot a l'Acadèmia de les Bones Lletres, a la Biblioteca de Catalunya i a l'Institut d'Estudis Catalans. Aquesta darrera institució, juntament amb l'Arxiu Nacional de Catalunya, acull la major part del seu llegat. Però el recordatori del mecenes és sobretot present al Parc Natural del Montseny, on hi ha l'Univers Patxot, l'exposició permanent que permet conèixer a bastament les seves aportacions al país. La visita és recomanable.

Patxot va ser un home d'acció cultural, perfectament imbricat en les aspiracions del Noucentisme, de la Mancomunitat, de Prat de la Riba... Els valors de la llibertat, de la veritat i de la independència intel·lectual sempre van guiar la seva vida. El més interes-

sant de la biografia (a banda del contrast notable, tal com hem assenyalat al principi, entre el sentir íntim de Patxot en els seus darrers dies i l'obra objectiva que va deixar) és el xoc entre individualisme i acció col·lectiva, entre excentricitat passable i formalitat institucional. En aquest sentit, la seva obra de patrocini, tentacular i ubèrrima, ja que abasta les ciències i les lletres en particular i tota la cultura humanística per extensió, va intensificar-se cap al 1919 i va poder dirigir-la des de l'Institut Patxot, principalment.

Tot això ja hauria de valer-li l'apel·latiu de patriota, però encara pren un caràcter més interessant si veiem, com indica Massot i Muntaner, que l'actitud de Patxot cap al directori de Primo de Rivera i la dictadura del general Franco va ser sempre de negar tot col·laboracionisme, que en principi li corresponia per la seva classe social i econòmica. Mai no va cedir a cap xantatge (terme que Patxot usa sovint en les seves anotacions), i a diferència d'altres homes de la seva posició benestant va negar-se a tornar al país durant la immediata postguerra. Els seus béns (per exemple, la residència del passeig de la Bonanova, de Barcelona) van ser toquejats tant durant la revolució social com pels oficials franquistes el 1939. El reclam dels seus amics perquè cedís en les seves conviccions sempre va ser estèril. Patxot

es va refermar en el seu capteniment, en allò que els seus coetanis van considerar llampegades de tarannà empordanès, el qual no exclou algunes sortides de to i entossudiments que, en els anys de mecenatge més intenses, tenien unes característiques particulars que anaven més enllà de ser el pagador de les investigacions i les creacions dels altres.

La mort dels seus pares de ben jove, la qual cosa va fer-li prendre de sobte moltes responsabilitats, i la mort massa aviat de dues filles, sens dubte són un apunt biogràfic també interessant per a entendre que potser el seu lloc en el sistema cultural era el de segon rengle. Ben mirat, és una qüestió d'economia psicològica, fins i tot espiritual. Com que tot èxit en un primer rengle sempre estaria entelat per una ferida personal, potser el millor espai era fora dels llums directes.

La saviesa de Patxot, podem arribar a entendre, venia dels coneixements profusos com a astrònom, però també de la capacitat d'albirar el talent dels altres, de la capacitat d'endreçar el món per mitjà de les seves col·leccions i d'arribar a comprendre que tots els esforços que fem en aquesta terra són sobers, si bé al mateix temps hem de ser incansables a l'hora de dur-los a terme. La lluita que Patxot va emprendre va ser contra l'oblit, encara que tots els homes de lletres i de pensament acabin tenint aquest destí.

NOTES DE LECTURA

El cas de Paco Poch

Gastón Core i Alba Mondéjar (coord.)

La production de longs métrages documentaires. Le cas Paco Poch en Catalogne «Les points dans les poches», Éditions l'Entretemps, La Veruna, 2014.

Aquest instructiu volum és producte d'un col·loqui mantingut a la Universitat Paul Valéry de

Montpellier el febrer de 2012, en ocasió de l'acord de cooperació entre aquesta universitat i la Pompeu Fabra de Barcelona. S'obre amb una introducció de Paco Poch sobre la cooperació de professionals de totes dues bandes de la frontera en l'elaboració de documentals de creació o «falsos documentals». A continuació Frédéric Astruc, de la Universitat de Montpellier, introdueix les jornades d'estudi i la figura de Paco Poch i la seva productora, Mallerich Films, com a responsables de destacats

llargmetratges documentals de creació amb objectiu cultural. El gruix del volum és la transcripció de les quatre taules rodones entorn de la projecció dels documentals produïts per Poch que centraven les jornades: *Gaudí de Manuel Huerga*, *Innisfree* de José Luis Guerin, *Cravan vs Cravan* d'Isaki Lacuesta i *Buenaventura Durruti, anarquista* de Jean-Louis Comolli, a més d'una taula rodona sobre diferents aspectes del documental de creació. A continuació Núria Cañamares ofereix en quaranta pàgines el

resultat d'unes quantes llargues converses amb el productor que centra les jornades; en realitat, cedeix la paraula a Paco Poch mateix, que hi desplega una prolix i honesta relació de la peripècia vital i professional, des dels inicis en el camp del cinema fins a la dedicació actual, passant per les diverses realitzacions, ensopagades, represes, marrades, reeixides, esperances i filies. Per als lectors de «Serra d'Or» resulta especialment interessant el llarg paràgraf dedicat a l'activitat dins la revista. Tanca el volum